

Мирон Вачевський, кандидат економічних наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. І. Франка

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

В статті автор висвітлює проблему економічної освіти і навчання із формуванням професійних компетенцій. Економічна освіта та підготовка молоді до трудової діяльності полягає у тому, що ринкова економіка, вимагає знань економічних дисциплін, менеджменту і маркетингу, розвитку професійних компетенцій.

Актуальність проблеми. Однією з актуальних проблем сьогодення є необхідність всебічного виховання та підготовки молоді до роботи в умовах ринкової економіки, що вимагає модернізації системи освіти, вивчення основ економіки, маркетингу, підприємництва, інформації, інших дисциплін, що стосуються ринкової економіки і сприятимуть створенню умов для набуття необхідних професійних компетенцій.

Слід зазначити, що загальні процеси реформування освіти в Україні супроводжуються оновленням її змісту, реформами процесу навчання, змінами самоосвітньої системи. Таких змін зазнає організація навчання в середніх загальноосвітніх навчальних закладах, особливо у старших класах, де нинішні умови ринкової економіки вимагають запровадження профільного навчання, обов'язкового вивчення основ економіки.

З початком ринкових реформ в Україні докорінно трансформується уся система соціально-економічних відносин. Перетворення торкнулися не лише матеріально-технічної основи виробництва, організаційних форм господарювання та форм власності, але й освітньої системи, що нерозривно зв'язана з економічною дійсністю і є базою для зміцнення наукового та виробничого потенціалу країни.

Демократизація економічної системи, з одного боку, створює широкі можливості для розвитку різноманітних форм економічної діяльності громадян, а з іншого – вимагає від них певного рівня економічних знань, економічного способу мислення. Особливо необхідні економічні знання молодому поколінню. Отримавши їх, молодь буде активніше залучатись до соціально-економічних перетворень в суспільстві.

Сучасна ситуація на рівні середніх

загальноосвітніх навчальних закладів (школи, ліцеї, гімназії, коледжі) свідчить, що молодь після закінчення школи не здобуває широких можливостей вибору професії, якість отриманих знань не завжди відповідає вимогам сучасної ринкової економіки, випускники загальноосвітніх навчальних закладів не обізнані з потребами ринку праці. Проблема полягає в недостатній можливості адаптувати зміст середньої освіти до майбутніх потреб учнів через те, що у більшості навчальних закладів немає профільного базового вивчення основ економічних знань.

Дати основи цих знань і почати формування професійних компетенцій покликана середня загальноосвітня школа. Система загальної середньої освіти повинна бути зорієнтована на підготовку учнівської молоді до діяльності в нових умовах, на розробку програми початкової професійної підготовки спеціалістів з економіки, бізнесу, менеджменту, маркетингу, інформації, інтелектуальної власності та інших економічних дисциплін. І тому на сучасному перехідному етапі економічна освіта школярів перетворюється на чинник прискореного переходу до ринку.

Водночас у країні існує розгалужена мережа різних типів навчальних закладів (ліцеїв, гімназій, колегіумів, коледжів), попит на які сьогодні дуже високий. Такі навчальні заклади надають можливість здобуття поглиблених знань та вироблення вмінь з певних напрямів. Популярність навчання у гімназіях і ліцеях доводить, що попит суспільства щодо профільного навчання в суспільстві є. Школи та класи з поглибленими програмами з різних предметів обирають не тільки ті учні, які в майбутньому планують вступати до різних ВНЗ, але й ті, що бажають здобути якіснішу освіту порівняно з пропонованою загальноосвітньою школою. Однак доступ до цих навчальних

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

закладів обмежений для широкої кількості учнівської молоді. Вступ до так званої елітної школи, гімназії, наприклад для першокласників, передбачає співбесіду, що носить характер екзамену, який має на меті з'ясувати рівень знань дитини. Це створює перешкоди для здобуття якісної освіти і відповідного освоєння початкових професійних компетенцій, що дає нам підставу стверджувати про необхідність вивчення учнівською молоддю основ економічних знань.

В Україні вже зроблені перші кроки в запровадженні економічної освіти на шкільному рівні, у створенні цілісної системи неперервної економічної освіти. Вона перебуває на етапі складного, але послідовного утвердження. Це проявляється у діяльності економічних ліцеїв, гімназій, економічних класів у школах, а також у проведенні олімпіад з економіки та здійсненні цільової підготовки викладачів економічних дисциплін. Адміністрація навчальних закладів та вчителі намагаються впроваджувати економічні курси, інші форми позакласної роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Сьогодні в Україні відбулись певні зрушення щодо створення умов для впровадження диференційованого навчання основ економіки, випущено значну кількість навчальних підручників [13, 14, 15, 16, 17, 20, 27, 22, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37], посібників [8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 18, 19, 24, 25, 26, 21, 37], що відповідають розробленим навчальним програмам та концепції Міністерства освіти і науки України [2, 3, 4, 5, 6, 7].

Мета статті. Розкрити зміст економічної освіти та формування у майбутніх випускників навчальних закладів відповідного рівня професійних компетенцій. Проте цей процес складний і довготривалий, і на цьому шляху виникають значні проблеми як загальнодержавного, так і регіонального рівня.

Виклад основного матеріалу. Національна школа покликана формувати в учнів, які вивчають у загальноосвітніх школах основи економічних знань та інші економічні дисципліни, якості майбутніх підприємців, комерсантів, банкірів, фермерів, формуючи на цій основі професійні компетенції.

Економічне навчання в ліцеї, середній школі, гімназії повинно вирішувати такі завдання:

- формувати в учнів загальне розуміння економічних законів сучасного суспільства, необхідності становлення та розвитку ринкової економіки, найважливіших механізмів її регулювання;

- досягнути засвоєння учнями певного рівня

знань про ринок (суть, функції, структуру, механізм дії), потреби людини та шляхи їх задоволення, про товари та послуги, гроші, їх обіг, про фінанси і кредит, про зовнішньоекономічні зв'язки України;

- розвивати економічне мислення учнів, прищеплювати любов до природи рідного краю, бережливе ставлення до навколишнього середовища;

- виховувати розумні потреби і негативне ставлення до споживацьких нахилів;

- сприяти формуванню професійних компетенцій у майбутніх маркетологів.

Вивчення учнівською молоддю основ економіки буде сприяти підготовці молодого покоління до самостійного життя, правильному вибору нею життєвих орієнтацій, формуванню і утвердженню високих моральних цінностей громадянина [1].

Економічна освіта та різні підходи до її вивчення, а також використання українських нормативних документів, програм, стандартів є основними чинниками для теоретико-методичних засад формування у молоді ключових компетенцій. Дослідження даної проблеми дозволило нам виявити:

- поняття ключових компетенцій у процесі економічної освіти належить до сфери узагальнених понять, що містять комплекс різних компонентів – знань, умінь, навичок, взаємовідносин, цінностей та інших чинників, що становлять особистісні та суспільні аспекти життя й діяльності людини і від яких залежить особистий та суспільний прогрес;

- розгляд та класифікація ключових компетенцій у процесі економічної освіти. Запропонована країнами членами Організації економічного співробітництва, класифікація була прийнята багатьма країнами як стратегічна умова для здобуття освіти впродовж життя. Концептуальні положення, що стосуються набуття ключових умінь та компетенцій, увійшли до рекомендацій міжнародної спільноти (Біла книга, яку розробила Європейська Комісія, 1996; Меморандум з освіти впродовж життя, 2000; План дій Євросоюзу та Ради Європи, 2002; План дій з навичок та мобільності Євро комісії, 2002);

- українська освіта тільки починає оперувати поняттям компетенцій в тому сенсі, який пропонують європейські країни. В проекті нових освітніх стандартів є спроби закласти досягнення учнями компетенції в основу освітніх галузей. Однак на сьогодні ще немає системного та взаємо узгодженого підходу до систематизації поняття компетентності та ключових компетенцій, що

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

необхідно для забезпечення інтеграції української освіти до загальносвітових процесів. Проаналізувавши процес відбору ключових компетенцій у європейських країнах (Австрія, Англія, Польща, Франція, Німеччина), вважаємо за доцільне виділити професійні компетенції за трьома основними блоками: соціальні, мотиваційні та функціональні компетенції, табл. 1.

учнів через брак цілісної системи профільного навчання на старшій ланці школи. Можливість навчатися за обраним профілем на державному замовленні сьогодні в Україні досить обмежена, особливо для дітей з сільської місцевості. В Україні існує мережа спеціалізованих загальноосвітніх навчальних закладів, серед яких гімназії, ліцеї, коледжі [33]. Таблиця 2. показує розвиток в

Таблиця 1.

Ключові компетенції формування освіти у школярів

Соціальні компетенції <i>(пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості)</i>	Мотиваційні компетенції <i>(пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості)</i>	Функціональні компетенції <i>(пов'язані з сферою знань, вмінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом)</i>
здатність до співпраці; вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях; навички взаєморозуміння; активна участь і соціальні й громадянські цінності та вміння; комунікативні навички, мобільність (в різних соціальних умовах); вміння визначити особисті ролі в суспільстві.	здатність до навчання; винахідливість, навички адаптуватись та бути мобільним; вміння досягти успіху в житті та бажання змінити життя на краще; інтереси та внутрішня мотивація особисті; практичні здібності і вміння робити власний вибір та встановлювати особисті цілі то що.	лінгвістична компетенція; технічна та наукова компетенція; вміння оперувати знаннями в житті та навчанні; вміння використовувати джерела інформації для власного розвитку; вміння використовувати інтелектуальну творчість.

Таблиця 2.

Динаміка розвитку мережі різних типів навчальних закладів із поглибленим формування майбутніх професійних компетенцій

Тип навчального закладу	1999 р.		2000 р.		2001 р.		2002 р.	
	Місто	Село	Місто	Село	Місто	Село	Місто	Село
Гімназії	222	2	233	3	265	8	298	14
Ліцеї	197	9	200	8	224	8	235	20
Коледжі	18	2	22	4	19	6	22	5

Необхідність економічної освіти, її основні завдання та місце в загальній системі освіти вимагає розвивати різноманітні форми навчання (гімназії, ліцеї, коледжі), формувати практичні навички необхідні в ринковому середовищі, дати випускникам економічні знання та сформувати у них економічне мислення, розвинути здібність до підприємницької діяльності. Підвалини знань із економіки і формування економічної свідомості покликана закласти середня загальноосвітня школа, тому що на сучасному перехідному етапі економічна освіта школярів перетворюється на чинник збагачення знань ринкової економіки та засад формування у майбутніх спеціалістів професійних компетенцій.

Зміст освіти в загальноосвітній школі недостатньо адаптований до майбутніх потреб

Україні мережі шкіл різних типів міських і сільських шкіл із поглибленим вивченням економіки за період 1999 – 2002 роки у місті і селі [35].

Дані, представлені в таблиці 2., свідчать, що в селі не розвинута мережа шкіл різних типів, і динаміка їх розвитку не прогнозує її розширення в найближчі роки. Отже, можна стверджувати про недостатню підготовку учнів сільських шкіл, низькі можливості формування у них професійних компетенцій, що дає підставу говорити про необхідність вивчення основного курсу з основ економічних знань.

Ситуація, коли більшість людей не має елементарних уявлень про економічну будову суспільства, не розуміє, що відбувається в державі, не повинна повторитися у наступних

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

поколіннях. Національна українська школа має своєчасно враховувати зміни у світі та готувати учнів до адекватного сприйняття суспільства.

Отримавши економічні знання ще в школі, учні будуть здатні використати їх в реальному житті, а, можливо, й керуватися ними все життя, як відзначає А. Гужій в роботі [23]. Адже багато хто із членів нашого суспільства навіть не задумується, які економічні закономірності лежать в основі їхніх дій, як їм вдається скоординувати напрямки їх руху в суспільстві в якості економічних індивідів, досягти високого ступеня узгодженості, такої необхідної для виробництва великої кількості матеріальних і духовних благ.

А узгодженість у таких великих масштабах може досягатися тільки тоді, коли наявні спільні мотиви діяльності. Замкнені в рамки буденної свідомості, люди часто не помічають цих мотивів або не дають їм впливати на свої рішення про доцільність того чи іншого варіанту розвитку. Щоб переступити ці рамки, потрібно спробувати, перш за все, виховати у школярів нову економічну культуру, яка сприятиме формуванню у майбутньому професійних компетенцій.

Ми поринули у нові економічні відносини, не вирішивши, здавалося б, найголовнішого і найпростішого завдання – підготувати людей, ознайомити їх з основами ринкових відносин (і у першу чергу дати знання тим, хто прокладає шляхи до нової економіки, а потім і всім іншим).

Отже, повинна бути організована економічна освіта української молоді взагалі, а не тільки фахівців з економіки. Це впливає із суті економічної науки, яка найбезпосередніше впливає на державотворчі процеси.

Тісний зв'язок між економічною наукою, економічною освітою і господарською практикою простежувався у всі часи, він особливо виразно виступає нині в Україні, коли відкритий шлях до свободи економічного мислення, освоєння економічної науки, національних і світових цінностей, застосування нових освітніх технологій.

Одним із найважливіших елементів економічної освіти є приведення її технології у відповідність із процесами сьогодення. Насамперед йдеться про підготовку молоді до діяльності в ринковому середовищі, бізнесових структурах, відзначають М.Кравчина, М.Романенко в роботі [28].

Удосконалення системи економічної освіти учня – один із важливих аспектів загального розвитку особистості. Мета її полягає в тому, щоб озброїти підлітків систематизованими економічними знаннями законів, категорій, понять; виховати у

них підприємливість і діловитість. Економічна підготовка включає: економічну освіту, яка формує переважно теоретичні знання і погляди, та економічне виховання – переконання, мотиви, ціннісні орієнтації майбутньої особистості.

Глибокі економічні знання і високий рівень економічної культури дають можливість раціонально використовувати матеріальні та духовні блага, які надаються суспільством, правильно співвідносити свої потреби з можливостями їх задоволення.

Місце і значення економічної освіти в навчальних планах закладів освіти різного рівня визначаються рядом причин: по-перше, необхідністю дати молодому поколінню початкові знання про суть, принципи та мету економічної діяльності людей в суспільстві, по-друге, сформувати у нової генерації спеціалістів народного господарства систему економічних знань, діловитість, підприємливість, навчити їх аналізувати економічну ситуацію і приймати обґрунтовані рішення, по-третє, забезпечити молодь теоретичними знаннями, необхідними для управління виробничими та економічними процесами.

Розв'язання цієї проблеми передбачає розробку і реалізацію такої системи викладання економічних дисциплін, яка забезпечувала б дотримання принципів неперервності, послідовності, системності, завершуваності. Базуючись саме на таких принципах, можна допомогти учням краще зрозуміти систему економічних зв'язків у дії, з дитинства засвоїти найважливіші економічні поняття, правильно оцінювати причини та наслідки різних суспільних явищ.

Знання основ економіки позитивно впливає на розвиток творчості учня, допомагає у пошуку шляхів подальшого навчання або праці, дає змогу ефективно використовувати свої можливості у власних інтересах та інтересах суспільства, що дуже важливо в процесі становлення молодої людини як громадянина. Економічна обізнаність формує загальну компетентність учня, здатність аналізувати та оцінювати економічну ситуацію, вміння розв'язувати конкретні життєві проблеми.

У XXI столітті Українська молодь повинна вступити з глибокими економічними знаннями, підприємницькою здатністю і державницькою насагою. Тільки на таких засадах вона може стати справжнім творцем національного економічного дива, на яке заслуговує Україна.

Проте проблеми середньої освіти в Україні та шляхи їх розв'язання залишаються актуальними, вимагають постійного дослідження та вивчення з метою удосконалення, пристосування

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

до сучасних умов розвитку суспільства, до тієї економічної системи, яка вимагає особливих методів та концепцій побудови освітньої діяльності щодо становлення незалежності держави.

Спрямованість України на зміцнення освіти і науки, розбудови незалежності, демократизацію, ринкові перетворення і входження у світове співтовариство цивілізованих держав спонукає до суттєвого вдосконалення існуючої системи освіти. І ця проблема повинна стати провідною для суспільства. Сучасний стан середньої освіти в Україні характеризується величезною кількістю проблем. Існуючі навчальні заклади загальної середньої освіти потребують не лише оновлення, але й кардинальної реконструкції матеріально-технічної бази та докорінного перегляду змісту та форм організації навчально-виховного процесу. Можна виділити наступні групи проблем загальної середньої освіти на сучасному етапі:

1. Зміна системи цінностей у зв'язку із загальними змінами у суспільній свідомості; зниження престижності освіти.

2. Неefективність управління освітою.

3. Кадрова проблема, яка включає: недостатнє забезпечення освіти кваліфікованими педагогами, соціальна незахищеність працівників освіти.

4. Кризовий стан фінансування довузівської освіти.

5. Недостатнє матеріально-технічне забезпечення.

6. Проблема навчально-методичного забезпечення та якості підручників.

7. Відсутність спеціальних соціологічних служб для маркетингових досліджень освітнього ринку та здійснення збору і обробки статистичної інформації.

8. Проблема сільської школи.

До найболючіших проблем загальної середньої освіти як відзначає академік А.Павленко, належить фізична і моральна руйнація матеріально-технічного забезпечення та соціальної інфраструктури системи освіти, погіршення забезпечення учнів підручниками, навчально-методичними посібниками і дидактичними матеріалами [34].

Фінансування установ і закладів системи освіти в критичному стані. Сучасні завдання розвитку школи і народної освіти в цілому не дістають поки що належного відображення у системі пріоритетів бюджетного фінансування. Більше того, частка асигнувань на сферу освіти продовжує зменшуватися.

У таких умовах школи незадовільно забезпечуються меблями, наочними посібниками, обладнанням, технічними засобами навчання,

комп'ютерною технікою. Значна частина технічних засобів навчання, які використовуються нині у школі, застаріла.

Підручниками повністю забезпечені лише учні початкових класів, потреби ж основної школи у книжках залишаються незадоволеними. Та й якість сучасних підручників бажає бути набагато кращою. Деякі підручники мають недоліки минулих часів: невдале оформлення, недосконалий змістовий та методичний виклад, перенасичення складними науковими термінами, відірваність від повсякденного життя тощо. Багато, щоб учні та їхні наставники мали можливість вибору щонайменше з трьох підручників, які б у межах вказаної національної програми з певної дисципліни забезпечували кілька рівневий виклад та різні методичні підходи.

В умовах незадовільного матеріального забезпечення дуже важливою є індивідуальна активність, економічна грамотність керівників навчальних закладів, їх уміння співпрацювати з батьками і місцевою громадськістю, спеціальні заходи щодо енергосбереження тощо.

На сьогоднішньому етапі в освіті ускладнюється кадрова проблема. Вона носить соціальний характер. Сьогодні 1,4 тис. вакансій посад учителів-предметників, тоді як на початку навчального року в школі звільнено майже 13 тис. вчителів через зменшення обсягу викладання деяких дисциплін та збільшення норм наповненості класів. Матеріальне заохочення вчителів фактично відсутнє. Крім того, для частини педагогічних, викладацьких та керівних кадрів характерні інертність та невідповідність, невизначеність цілей, ідеалів, небажання вчитися на досвіді інших. Держава має зробити все можливе, щоб найініціативніші із вчителів одержали можливість для реалізації тих нововведень, які будуть на користь усій системі освіти.

Кадрову проблему можна вирішити лише в контексті загальної соціально-економічної політики держави стосовно освіти.

Гострою залишається проблема сільської школи, де істотно погіршилися умови для навчання учнів, що у свою чергу негативно позначилося на доступності шкільної освіти для частини сільських дітей. Нерівність між освітою міського і сільського населення обмежує можливості багатьох людей по всій країні. Сьогодні проблеми освіти набагато сильніше відчуваються поза великими містами.

Розглядаючи проблеми і перешкоди, які стоять на шляху перетворень в освіті, важливо зазначити, що, окрім економічної кризи і

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

незадовільного фінансування, існують також жорстка централізація, ідеологізація, зорієнтованість на інші моральні цінності, зниження престижності і мотивації до освіти як у владних структурах, так і в суспільстві. Потреба деідеологізувати освіту стала зрозумілою, і тепер Україна стоїть перед проблемою зміни старої системи цінностей, заміни основних засад, на яких було побудоване суспільство. Оскільки освіта відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні суспільства, новими проблемами, які треба вирішувати, є: зміна навчальних планів, удосконалення методики викладання з наголосом на правах та обов'язках індивіда, розвиток критичного мислення замість бездумного заучування.

Сьогодні необхідно забезпечити рівність у доступі до обсягів освіти, поліпшити її якість і зміст відповідно до потреб особи і суспільства. І особливої актуальності для середньої освіти в Україні набуває проблема управління якісними показниками.

Серед засобів, що можуть вплинути на якість, є:

- введення стандартів середньої освіти;
- розподіл повноважень і функцій щодо контролю за ними між Міністерством освіти та місцевими органами управління освітою;
- атестація загальноосвітніх закладів;
- розробка механізму тестування учнів з різних предметів та загальної розвитку на відповідних ступенях навчання.

Для сучасного стану справ у середній освіті є характерними:

- неефективність управління освітою;
- постійний соціальний експеримент, відсутність соціологів, які визначають потреби регіонів;
- статистичний матеріал, на основі якого можна було б визначити пріоритети;
- не працює система стимулювання молодих спеціалістів.

Розвиток освіти гальмується застарілими методами та формами управління, недосконалою інфраструктурою, нестачею кваліфікованих управлінських кадрів. Дослідження системи управління сучасною школою свідчать, що нині, всупереч реформаціям, панують в освіті, в кращому разі як взірць, досвід та інтуїція. Але частіше – школа просто виживає, умисно забуваючи, проблемно-цільові методи управління, програмно-цільові комплекси.

Аналіз ситуації в освіті все більше переконує в необхідності здійснення реформування галузі, удосконалення її концептуальних і організаційних засад. Магістральними напрямками реформування освіти в Україні є: децентралізація і демократизація

управління, індивідуалізація навчально-виховного процесу, варіативність навчальних планів і програм, як відзначено [14].

Головною метою і призначенням середньої освіти нині є створення можливостей для самореалізації кожної особистості, розвиток і збагачення інтелекту, формування у школярів інтересу до знань, самоосвіти, щоб виробити засади формування належних компетенцій.

Закінчена середня освіта як база для продовження навчання і формування гармонійно розвиненої особистості найбільше відповідає інтересам виробництва в умовах розгортання науково-технічного прогресу. Для підвищення ефективності освіти необхідно постійно вдосконалювати всі її складові.

В умовах ринку зростають вимоги до професіоналізму та знань. Тому слід удосконалювати структуру навчання, вводити нові предмети, знання яких допоможе випускникові впевнено почувати себе в обраній сфері суспільної діяльності.

Метою реформування середньої освіти в сучасних умовах є приведення системи у відповідність з новими соціально-економічними цілями, життєвими реаліями, особливо потребами державотворення, забезпечення національного характеру і водночас конкурентоспроможності української освіти на світовому рівні.

Без інтеграції в світовий інтелектуальний простір поступу не буде. І не кількістю учнів оцінюватиметься робота освітян, а якістю їх підготовки, відповідністю їхніх знань світовим стандартам. Головною метою є визначення принципово нової стратегії розвитку освіти в Україні, що вимагає:

- відродження і розбудови національної системи освіти;
- формування творчої особистості;
- забезпечення пріоритету людини;
- виведення освіти країни на рівень розвинутих країн світу.

В Україні нагромадилося багато пекучих проблем, які вимагають негайного розв'язання. Однак вони є переважно закономірним проявом необхідності перебудови системи освіти загалом, приведення її у відповідність із новими історичного значення завданнями суспільства. Одне з цих завдань – сформувати зріле економічне мислення у громадян України, які є учасниками загальних соціально-економічних, виробничих, суспільних процесів, а також справжніх фахівців у сфері управління економікою. Але перед економічною освітою, яка покликана забезпечити такі зміни в суспільній

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

свідомості, постає величезна кількість перешкод на шляху до становлення та розвитку.

Економічну освіту в навчальних закладах необхідно розглядати лише в контексті загальної середньої освіти, проблеми якої в цілому не лише залишають значний відбиток на економічній освіті, а й знаходять у ній ще більше виражені та масштабні за своїм впливом прояви. До того ж, економічній освіті доведеться переборювати й низку інших, дещо специфічних проблем, характерних лише для неї.

Саме економічна освіта, яка ще залишається несформованою в організаційному плані і перебуває на етапі становлення, більше, ніж будь-яка інша ланка освіти, особливо гостро відчуває усі сьогоденні проблеми і труднощі [15].

Тим більше, що решта шкільних дисциплін мають, так би мовити, багатий організаційний, методичний та науковий досвід, що накопичувався протягом довгих років. Що ж стосується викладання основ економічних знань у середній школі чи інших навчальних закладах, то цей досвід дуже малий, а у більшості випадків практично відсутній. І причиною низького рівня економічного довузівського навчання є не лише те, що економічних дисциплін взагалі не було у навчальних планах. Проблема полягає у тому, що економічна освіта безпосередньо залежить від стану економічної науки взагалі. Йдеться про те, що економічна наука сьогодні перебуває у стані невизначеності, а це відповідно впливає на державотворчі процеси. І біда деяких педагогів та науковців не стільки у незнанні економічної теорії чи відсутності досвіду, скільки у бажанні поєднати воедино минуле і майбутнє, одну ідеологію з іншою, підійти до опису дії ринкової економіки зі старими мірками, з позицій тієї економічної системи, в якій ми усі нещодавно жили.

Сьогодні на державному рівні не визначено, який суспільний устрій ми будемо: чистий ринок, чи економіку з значною часткою державного управління; відбуваються коливання від економічної моделі західних країн до командно-адміністративних способів управління економікою. Тобто, перш за все потрібно визначити напрямок розвитку економічної науки та тенденції, згідно з якими він буде відбуватися.

Ще однією проблемою, характерною саме для економічної освіти, є проблема впровадження економіки як обов'язкового предмету. Існує декілька причин, що не дають змоги остаточно вирішити це питання. Одна з головних полягає в тому, що не вивчено попит на цей предмет, для багатьох не зрозуміло, яка користь від

нововведення, яке майбутнє у нового предмету.

Хоча за той короткий час, коли у загальноосвітній школі введена дисципліна “Основи економічних знань”, ми набули небагато досвіду, але вже виявилися деякі тенденції і напрямки подальшого розвитку економічної освіти, у створенні нормативно-правової бази, навчально-методичного забезпечення, системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у галузі знань з основ економіки, як на загальнонаціональному, так і регіональних рівнях.

Хоча викладання економіки у школі як окремого предмету і необхідне, про обов'язковість даної дисципліни у сьогоденних умовах говорити передчасно. Це пов'язано, по-перше, зі скороченням загального навантаження на учнів. По-друге, у більшості шкіл ще не створені для цього умови. По-третє, учням повинен бути забезпечений вибір напрямків економічної освіти у зручний для них час (класні чи позакласні заняття).

Економічна освіта має бути неперервною і запроваджувати її потрібно, починаючи з початкової школи. У зв'язку з цим постає проблема вдосконалення змісту економічного навчання. Найголовніший крок у її вирішенні вже зроблено. Затверджено державний стандарт предмету **“Основи економічних знань”**, який визначає, що потрібно сьогодні вивчати у школі і яким є зміст економічної освіти. Сьогодні ми маємо можливість зробити деякі висновки стосовно концепції економічної освіти, прослідкувати шлях, який було пройдено, визначити місце, в якому ми зараз перебуваємо, і вирішити, нарешті, чи в тому напрямку рухаємось взагалі.

Однією з основних проблем економічної освіти є абсолютно не розроблена методика курсу “Основи економічних знань” на шкільному рівні. Вельми складною є проблема спадковості викладання, тобто розподілу матеріалу між різними віковими групами учнів, поступового поглиблення і розширення базових понять. Особливо це стосується економічної теорії – науки концептуальної, що формує не тільки комплекс знань, а й економічний спосіб мислення людини, цивілізований та поміркований підхід до явищ повсякденного життя і державної політики, здатність приймати обґрунтовані рішення та брати на себе відповідальність за їх виконання.

Отже, вже мало кому потрібно доводити, що вивчати економіку необхідно. Але питання про те, для чого і що саме слід вивчати, залишаються, тобто залишається несформованою навчально-

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

методична база економічних предметів.

Проблема науково-методичного забезпечення полягає в тому, що учням загальноосвітніх шкіл надано можливість вивчати основи економічних знань або з підручників, добре розроблених у методологічному плані, але із недостатньою сучасною українською обґрунтованістю, або із книжок “доморослих” авторів, в яких немає нічого спільного з тією економічною теорією, яка є невід’ємною частиною світової культури і вивчається у всіх розвинутих країнах. Необхідно намагатися поєднати у підручниках всі необхідні особливості та якості таким чином, щоб досягти найвищого навчального ефекту, не спотворивши зміст національної та світової економічної науки, щоб після вивчення профільного предмету з основ економіки у всіх видах загальноосвітніх навчальних закладів: їх випускники мали відповідний рівень економічних компетенцій, необхідних у кожній галузі людської діяльності.

Але головна перешкода в реалізації системи економічної освіти полягає не лише у недосконалому програмному і навчально-методичному забезпеченні, а, в першу чергу, у проблемі підготовки кваліфікованих кадрів з викладання економічних дисциплін. На відміну від кадрової проблеми загальної освіти, в економічній освіті це питання має дещо інше звучання. Адже якщо для інших дисциплін у процесі підготовки спеціалістів-предметників використовується добре налагоджений механізм, створена відповідна інфраструктура у галузі підготовки педагогів, то головна проблема системи довузівського економічного навчання – нестача кадрів, що відчувається у всіх регіонах.

Брак часу, який виділяється на вивчення економіки, і необхідність її якісного викладання викликає у цьому плані певні труднощі. Реальним виходом з становища, що склалося, може стати перепідготовка тих вчителів, які виявляють бажання вести новий курс. Адже спеціальна підготовка викладачів економіки можлива лише протягом кількох років (принаймні, не менше п’яти у вищому навчальному закладі).

У підвищенні ефективності економічного навчання та виховання важливу роль відіграє діяльнісний аспект. Теоретичне навчання повинно поєднуватися з практичною діяльністю: підприємництвом, фінансами, формами власності, податками, інформаційними аспектами, інтелектуальною власністю. Тобто, формування економічного мислення в учнів може забезпечуватися шляхом активного їх включення в господарське життя школи та економічні відносини, при умові вивчення понять та економічних категорій, які поєднанні із

практикою, реальними прикладами сучасної економічної системи.

Але на сьогоднішньому етапі середні навчальні заклади у своїй більшості виявилися ізольованими від суспільного виробництва та зв’язків з іншими господарюючими суб’єктами. Це призвело до відчуження школи від реальних економічних та інших суспільних відносин, її замкнутості в собі, на своїх проблемах і потребах, які у таких вузьких рамках неможливо вирішити.

Таким чином, школа через об’єктивні умови розвитку суспільного виробництва повинна включатися до системи економічних відносин, що приведе до ефективної роботи вчителя і в кінцевому підсумку – підвищення рівня економічного виховання та формування у молоді професійних компетенцій.

Включення загальної середньої освіти у сферу ринкових відносин вимагає впровадження нових принципів економічної діяльності, які ґрунтуються на економічній самостійності закладів освіти. Одним з шляхів переходу до фінансово-економічної самостійності є новий господарський механізм, що передбачає докорінну перебудову системи її фінансового забезпечення, створення надійної економічної основи для зміцнення і розвитку матеріально-технічної бази та ефективного стимулювання учителів, підвищення якості економічного виховання, навчання і початкової професійної підготовки учнів.

Підготовка учнів у галузі економіки перш за все залежить від професійної діяльності учителя економіки, його компетентності, що передбачає знання декількох навчальних дисциплін: гуманітарних (філософія, історія країни та розвитку науки, педагогіка, соціологія), економічних (географія, математика, менеджмент, маркетинг, інформація, інтелектуальна власність). Викладання економіки учнівській молоді, та формування у неї професійних компетенцій, ґрунтується на професійно-педагогічній діяльності вчителя, високих знаннях, певному педагогічному досвіді. Компетентність учителів економістів пов’язана з багатоаспектністю їхніх загальноосвітніх знань. Тому названі аспекти знань треба теж розглядати як змістовну основу, що характеризує їхню професійну компетентність.

У теорії педагогічної освіти сукупність професійно обумовлених вимог до учителя основ економічних знань виражається в різних термінах: “кваліфікаційна характеристика”, “професіограма особистості”, “професійна готовність”, “професійна компетентність”, “професійна майстерність”. Ці категорії, характеризуючи одну і ту ж проблему, мають

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

певні відмінності і їх використовують у певних аспектах. Найбільш близькими між собою є поняття “готовність” і “компетентність”, але вони не тотожні, як не тотожні внутрішній потенціал і його втілення у реальність. Якщо готовність є певною характеристикою потенційного стану, що дозволяє учителю “виконувати професійні обов’язки”, то компетентність виявляється тільки в реальній діяльності, перевтілюючись із професіоналізму у зовнішнє середовище, на яке впливає вчитель.

Отже, професійна компетенція учителя з основ економічних знань є інтегрованим особистісним утворенням на засадах теоретичних знань, практичних умінь, педагогічного досвіду, що сприяють учителю у педагогічній діяльності та забезпечують високий рівень передачі знань учнівській молоді, формування відповідних у випускників професійних компетенцій.

Професійна компетентність потребує постійного розвитку, вдосконалення, позаяк відбуваються постійні зміни в освіті та суспільстві. Це особливо стосується учителя основ економічних знань.

Основи економічних знань – необхідно вивчати в усіх загальноосвітніх закладах освіти. З цією метою, авторським колективом М.Вачевським, В.Мадзігоном, В.Скотним, Г.Левченком, розроблена навчальна програма, яка успішно використовується у школах Львівської області, та багатьох регіонах України. Зокрема, вона пройшла апробацію в 10 і 11 класах Дрогобицького педагогічного ліцею. Запропонована навчальна програма охоплює значну кількість матеріалу, необхідного молоді у виборі професії та набуті у майбутньому кваліфікації.

Становлення національної школи пов’язано з переорієнтацією всієї її роботи на національній основі, наданні пріоритетів загальнонародським цінностям, національно-культурним традиціям, орієнтацією на реальні потреби народу України.

Нинішній розвиток суспільства дає підстави стверджувати, що до найважливіших загальнонародських цінностей, без яких неможливо домогтися прогресу цивілізації, належить широка економічна освіта молоді, будь-якої форми навчання, а також економічний всеобуч працівників.

Проблеми, що виникли в економіці України перехідного періоду, викликані, найперше, тою спадщиною, яку ми отримали від “старого світу”, командно-адміністративної системи господарювання, а також марксистсько-ленінського підходу до економічної освіти. Як наслідок – формування фактично утриманських принципів життя, прагнення без праці одержувати все нові блага,

стандартне єдине мислення і, особливо, – зрівнялівка. Тому і нині ми чуємо з вуст певної верстви населення, а особливо певного напрямку політиків, які прагнуть повернути Україну в минуле, до тої економіки, яка функціонувала на наших теренах впродовж 70 років.

Отже, економічна система, яка розвивається в Україні, дає підстави стверджувати, що неграмотна в економічному плані людина стоїть поза економічною політикою, не може брати участі в управлінні державою і виробництвом.

Знання економіки та її законів – це не привілей лише підприємців чи економістів-професіоналів. Уже нині відчувається потреба в нових кадрах у царині маркетингу, інтелектуальної власності, інформації, фінансів та кредиту, організації приватного виробництва, податкової політики та інших напрямків економічної освіти, для яких знання з економіки є вкрай необхідним.

Тому сьогодні вимагає докорінно перебудувати систему економічної освіти у нашій країні. І прерогатива тут належить ліцеям, гімназіям, коледжам, школам, які покликані дати кожному учневі не тільки суспільно-необхідний рівень знань, ознайомити його з багатством національної культури, але й міцні знання з основ економічної науки, становлення та розвитку підприємництва і бізнесу, фінансової системи, менеджменту і маркетингу, інформації та патентознавства тощо, ті дисципліни, що є головними засадами формування у майбутніх маркетологів професійних компетенцій.

Українська національна школа, відкидаючи негативні чинники минулого, вбираючи в себе прогресивні напрями освіти, покликана формувати в учнів якості майбутніх підприємців, комерсантів, банкірів, фермерів, патентознавців, маркетологів, економістів нинішнього дня.

Розроблена програма розрахована на вивчення “Основ економічних знань” впродовж двох років (10 і 11 класи), при 4-х годинах занять на тиждень в кожному класі: лекції (теоретичний виклад матеріалу) і практичних (семінарських) (Див. додаток А).

Доцільно відзначити, що специфіка підходу до проблеми економічної освіти пролягає в тому, що, подібно до самого економічного розвитку, тут мають місце періоди еволюційних змін. Характерним у цьому сенсі є сучасний період розвитку нашої держави. Кардинальним змінам в економіці й усьому суспільстві відповідають корінні зміни у підходах до економічної освіти школярів. Практично мова йде про нове сприйняття економічного розвитку через економічні чинники: ринок, підприємництво,

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

маркетинг, менеджмент, інтелектуальна власність, основи інформації, різноманітність форм власності та фінансової системи, які в кінцевому результаті впливають на суспільні процеси виробництва та підготовку до цієї діяльності випускників ВНЗ із високими професійними компетенціями.

Економічна освіта як система знань про розвиток суспільства відповідно існуючої економічної системи, а також економічне виховання як складова частина освітньої діяльності мають глибокі історичні чинники свого розвитку, відповідаючи політичному стану суспільства, соціальному рівню суспільства, та загальному розвитку освіти й культури.

Висновки. Отже, економічне навчання у загальноосвітніх школах, ліцєях, гімназіях та коледжах має бути проголошено в державних стандартах. Освітні стандарти мають враховувати та відбивати основні напрямки навчання враховуючи потреби регіону, демографічного та економічного напрямків діяльності випускників навчальних закладів.

Сьогодні невідкладним стало завдання створити конструктивний варіант неперервної економічної підготовки педагогічних кадрів, який би відповідав вимогам часу і, насамперед вимогам ринкової економіки, в умовах якої зростає роль соціальних цінностей, професіоналізм та компетенції.

Розробляючи концептуальні основи економічної підготовки учнівської молоді, ми враховували об'єктивний факт впливу на формування економічного мислення, ціннісних орієнтацій не тільки процесу економічної підготовки випускників загальноосвітніх навчальних закладів, але і через всю досліджувану проблему ми ставили мету – створити принципову модель економічної підготовки випускників навчальних закладів, яка б сприяла вдосконаленню та формування у майбутніх маркетингологів професійних компетенцій і через систему методичного забезпечення піднесла б ефективність економічної освіти і виховання учнів загальноосвітніх шкіл, підготовки їх до праці в умовах ринкової економіки.

Сьогодні ніхто не заперечить, що від особистих якостей, ціннісних орієнтацій і знань випускника навчального закладу залежить цивілізована доля України. Загальноосвітні школи і ВНЗ повинні випереджувати соціальні зміни у державі, готувати учнів, студентів до життя і творчої роботи в умовах економічних суперечностей.

Отже, головне у вивченні економіки, –

допомогти учням зорієнтуватися в конкурентному ринковому середовищі, вибирати той напрям професійної діяльності, який є найбільш перспективним у виборі майбутньої професії з напрямку економіки, вміти користуватися інформаційними джерелами, які є основою збагачення знань, та формування професії майбутнього спеціаліста.

Ми вважаємо, економічна освіта учнівської молоді повинна відбуватися насамперед у самій ідеології економічного навчання та виховання. Абстрактно-гуманістичні декларації мають бути замінені новими, орієнтованими на сучасну ринкову економіку, на розвиток інформатизації суспільства, інтелектуальної власності, підходами вивчення менеджменту та маркетингу, які враховують економічну доцільність праці як конкретної особи, так і суспільства в загальному.

1. Баб'як М.М., Пешенкова Л.А., Рибчук А.В. *Економічна теорія*. Дрогобич. Вимір. 2002. – 204 с.

2. Балл Г.А., Волинець А.Г. *Значущість діалогічного підходу для освіти. психологічні аспекти гуманізації освіти*. – К.: Рівне. 1996.

3. Бичкова О.Ф., Мушинський Ю.В. *Форми власності сьогодні*. – К.: Товариство "Знання" України. 1992. – 48 с.

4. Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І./Під заг. ред. О. Овчарук. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. – К.: "К.І.С.", 2004. – 112 с.

5. Білик В.О. *Економічна теорія. Навч. посібник*. – К.: Вища школа. 1992. – 278 с.

6. Борішевський М.Й. *Духовні цінності як детермінанта громадського виховання особистості*. (За ред. О.В. Сухомлинської). – К.: 1997.

7. Василів Ю.К. *Економічна освіта і виховання учнів*. – К.: Рад школа. 1989. – 334 с.

8. Вачевський М.В., Мадзігон В.М., Скотний В.Г. *Основи економічних знань. Підручник для учнів 10-11 класів*. – К.: ЦУЛ. 2004. – 532 с.

9. Вачевський М.В. *Основи економічних знань. Підручник для загальноосвітніх шкіл. – Дрогобич: Відродження. 1997. – 162 с.*

10. Вачевський М.В. *Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетингологів професійної компетенції. Монографія*. – К. "Професіонал" 2005. – 364 с.

11. Вачевський М.В. *Соціально-економічний механізм використання науково-технічної творчості. Монографія*. Львів "Каменярь". 2001. – 233 с.

12. Вишневецький О.І., Чепіль М.І. *Теоретичні основи педагогіки*. Дрогобич: "Відродження". 1997.

ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ

– 142 с.

13. Волошин М.І. Становлення національної школи. Дрогобич. 1993.

14. Галузинський В.Н., Євтух М.Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні. Навчальний посібник. – К.: Ітел. 1995. – 169 с.

15. Галущинський А.С., Єценко П.Є., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. Навч. посібник. – К.: Вища школа. – 111 с.

16. Галущинський А.С., Єценко П.Є., Палкін Ю.І. Основи економічних знань. Навч. посібник. – К.: Вища школа. 2002. – 543 с.

17. Гринькова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя. Харків: Основа. 1998. – 300 с.

18. Гужій А. Засоби навчання нового покоління: стан і напрями розвитку. Освіта України. 1998. №2–3. – С.4–5.

19. Закон України “Про освіту” (23 травня 1991 р. №1060–XII).

20. Закон України “Про освіту” Голос України. 1996. – 25 квітня.

21. Закон України “Про вищу освіту” (17 січня 2002 року №2984–II).

22. Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” (13 грудня 1991 р. №1977–XII).

23. Климко Г.І., Каніщенко Л.О., Чухно А.А. Основи економічної теорії. – К.: Вища школа. 1994. – 559 с.

24. Кравчина М., Романенко М. Організаційні основи економічної освіти в школі. Економіка України. 1994. №4.

25. Конституція України. – К.: 1997.

26. Левченко Т.І. Актуалізація мотиваційних

ресурсів суб'єкта учіння в оволодінні нерідною мовою. Автореф. Дис...докт.пед.наук. – К.: 1993.

27. Мочерний С.В. і ін.. Основи економічної теорії. Тернопіль: АТ “ТАРНЕКС”. 1993. – 688 с.

28. Павленко А.Ф. Економічна освіта – важлива складова формування сучасного спеціаліста. Освіта України. 1997. – 17 жовтня.

29. Падалка О.С., Шпак О.Т. Експериментальні програми економічного всеобучу учнів середньої школи. Базовий компонент. – К.: УДПУ. 1997. – 59 с.

30. Постанова “Про затвердження Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту)” (від 20 січня 1998 р. №65).

31. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах (від 2 червня 1993 р. №161).

32. Про застосування Закону України “Про загальну середню освіту” щодо розширення мережі та організації навчально-виховного процесу у гімназіях, ліцеях, колегіумах. Лист МОН 38.10.2002. №1, 9-472.

33. Прокопенко І.Ф., Камьшанченко Е.Н., Лозова В.І. Економічне образование школьников: Пособие. Харьков: Основа. 1995. – 172 с.

34. Статистичний збірник МОН. Загальноосвітні, позашкільні та дошкільні та професійно-технічні навчальні заклади (2000–2001 р.р.). – К.: Компас.

35. Терес В.І., Цибін С.Г., Шпак О.Т. Економічна підготовка педагогічних кадрів. Дрогобич. “Коло”. 2002. – 114 с.

36. Цибульков П.М. Перспективи отримання наукових знань у сфері інтелектуальної власності. Інтелектуальна власність. №11. 2002. – С.47–49.

Церква Успіння Пресвятої Богородиці.
Тут було об'явлення Самбірської Чудотворної Ікони,
тут зберігаються мощі Святого Валентина...